

ელისაბედ ზარდიაშვილი

Elisabed Zardiashvili

თსუ შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

TSU Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

**„რკინის კარი საქართველოსი“
(ერეკლე მეფის სახე აკაკის და ილიას რამდენიმე
უცნობ და მივიწყებულ წერილში)**

**“An Iron Door of Georgia”
(the image of King Erekle in several of Akaki’s and Ilia’s
unknown and forgotten letters)**

DOI: <https://doi.org/10.62119/lr.45.2025.9976>

The year 1898 marked 100 years since the death of King Erekle II. Ilia and Akaki dedicated several letters to the hero king on the anniversary of the king's death. This date was solemnly celebrated by the Georgian society.

In his "Collection" Akaki Tsereteli published an article "February 22" which in connection with the Treaty of Georgievsk puts forward the most important political issue through the mouth of Erekle II – “Are they justified ?!” and he himself answered: jus-ti-fied! Why did Akaki raise this question? He knew that the part of society took the king's decision ambiguously. Already in 1901, after the so-called celebration of the incorporation of Georgia into the Russian Empire, the poet wrote the letter “The Truth”, which, due to the acute national-political nature, became a victim of censorship of all eras and which has not been published to this day. And this should not be surprising, since Akaki sharply and without embarrassment threw the hard truth of a centuries-old Russification policy to everybody – the nation, the clergy and the enemy. In the article, Akaki once again answered the question of the distressed king – Are they justified? The author, as an experienced publicist, correctly assessed the steps taken by Erekle II and Solomon I regarding Russia, their contribution, all the reasons that made the King to put Georgia under the protection of Russia. These were: the treacherous policy of the Tsarist government, to which were added the endless invasions of external enemies, the domestic rift, the disorder, betrayal, an old age of Erekle and his disease. The "Truth" justly states that the “treaty” envisaged quite different conditions, and what we see

today was not Erekle's wish. He wanted the kingdom to be independent and subordinate to Russia only in foreign policy, but as soon as she entered Georgia, she violated all conditions and turned to violence. When evaluating the king, Akaki states that Erekle II restored Georgia, which was on the verge of decline, and listed the titles held by the king, which in itself indicate the success of the then Kingdom of Kartli-Kakheti.

In connection with the mentioned date, Ilia Chavchavadze published two editorials in the Iveria (No. 8 and No. 39): “Liturgy and memorial service for commemoration of the soul of King Erekle” and “On the 100th anniversary of King Erekle’s death”. According to an unpublished material stored in the Literary Museum (№859-1) after the 100th anniversary of Georgia’s annexation to Russia, the writer stated that the incorporation of Georgia with Russia meant the death of the Georgian nation itself. In both of these editorials, the author of this statement greatly appreciated the hero king’s contribution and also quoted G. Orbeliani’s words that Georgia had been entombed together with king’s death. In addition, Ilia used the quotes from folk verses and concluded that “King Erekle II was an iron door for Georgia”, his death made his country accessible to the enemies.

Ilia's letters are full of gratitude for the merits of the king and the demand to take practical steps to immortalize his name. Ilia’s and Akaki's letters answered many important political issues both on Georgian-Russian relations and the activities of Erekle II.

საკვანძო სიტყვები: ერეკლე II, ილია, აკაკი, ტრაქტატი, არქივი
Keywords: Erekle II, Ilia, Akaki, tract, archive

„მე წინააღმდეგი ვარ ასეთი დღესასწაულის გადახდის, 40 წლის განმავლობაში მე სულ იმ აზრის ვიყავ, საქართველოს რუსეთის იმპერიასთან დაკავშირება იყო თვით ქართველი ერის სიკვდილი...“ – ეს ილიას სიტყვებია, რომელიც მან წარმოთქვა 1901 წელს, საქართველოს რუსეთთან შეერთების 100 წლის ზეიმის შემდეგ. დოკუმენტი ზაქარია ჭიჭინაძის ხელითაა შედგენილი და დაცულია ლიტერატურის მუზეუმის გამოუქვეყნებელი მასალების ფონდში“ (№8591-1-ბ).

„გავიგე და, ალბათ, თქვენც გაიგებდით, რომ ქალაქში დიდი აღაპი (ქელები) გადაუხდიათ ამ დღეებში საქართველოს სულის მოსახსენებლად...“ – ეს უკვე აკაკის ფრაზაა ზემოთ მოხსენიებული „ზეიმის“ შემდეგ ელენე აბელიშვილისადმი გაგზავნილი ერთი უცნობი წერილიდან („უცნობი აკაკი“, 2001).

ასე შეაფასეს ილიამ და აკაკიმ საქართველოს რუსეთთან შეერთება. გარდა ამ ორი მოკლე ფრაზისა, მთელი მათი შემოქმედება დამკვირობელი ქვეყნის წინააღმდეგ ბრძოლას მიეძღვნა. რუსეთთან დაკავშირების მთავარი ფიგურანტი კი ერეკლე მეორე იყო. 1898 წელს შესრულდა ერეკლე მეფის გარდაცვალებიდან 100 წელი. ქართულმა საზოგადოებამ ღირსეულად აღნიშნა ეს იუბილე. ილიამ და აკაკიმაც უძღვნეს წერილები გმირი მეფის იუბილეს „ივერიასა“ და „აკაკის კრებულში“. ზემოთ ჩამოყალიბებული მოსაზრებების მქონე შემოქმედთაგან ერეკლეს ღვაწლის როგორი შეფასების მოლოდინი უნდა ჰქონოდა საზოგადოებას...

სანამ უშუალოდ იუბილესადმი მიძღვნილი წერილების განხილვას შევუდგებით, შევხვით აკაკის უცნობ სტატია „სიმართლეს“, რომელშიც ქართლ-კახეთის მეფის ღვაწლის შეფასებას ძალიან დიდი ადგილი უჭირავს. წერილი 1901 წელს, საქართველოს რუსეთთან შეერთების ეგრეთ წოდებული „ზეიმის“ შემდეგაა დაწერილი. იგი იმდენად მწვავე ეროვნულ-პოლიტიკური ხასიათისაა, რომ ყველა ეპოქის ცენზურის მსხვერპლად იქცა და ჩვენს დრომდე დღის სინათლე არ ღირსებია (ხელნაწ. ეროვნ. ცენტრი, აკაკის ფონდი, ავტოგრაფი №280, №283). მაინც რა არის სტატიაში ისეთი, რომელმაც ასე შეაშინა მეფის ცენზურა და ასევე დააფრთხო საბჭოთა კონიუნქტურა?

„სიმართლეში“ მოცემულია ის ასწლიანი ანგარიში, ჩამოთვლილია ყველა ის უბედურება, რომლებიც საქართველოს რუსეთთან შეერთებამ მოუტანა. ერეკლე II-ის მიერ რუსეთთან დადებული ტრაქტატი პროგრესული ნაბიჯი უნდა ყოფილიყო, ერთმორწმუნე ერის მმართველობა კი ხსნის გზად უნდა მოვლენოდა მაჰმადიანურ სიბნე-

ლემი ჩადირულ ქვეყანას, მაგრამ პირიქით მოხდა... აკაკის აზრით, ცარიზმის რუსიფიკატორული პოლიტიკის გამო ქართველს გაუჭირდა ეროვნული მეობის შენარჩუნება. მან დაკარგა როგორც სახელმწიფოებრიობა (1801), ისე ეკლესიური დამოუკიდებლობა (1811), დაინგრა ეროვნული განათლების სისტემა, გაუკუდმართდა მართლმსაჯულება. ეროვნული ცხოვრების წესის მოშლას მოჰყვა ხალხის სულიერ-ზნეობრივი გადაგვარება. აკაკიმ რუსიფიკატორული პოლიტიკის ასწლიანი მწარე სიმართლე მოუჩვენებლად და მკვახედ პირში მიახალა ყველას – ერსაც, ბერსაც და მტერსაც... პოეტი განიხილავს ეროვნული მეობის მატარებელ იმ სამ პირითად ღირებულებას – რჯული, განათლება, სამსჯავრო – რომლებიც ქვეყანას განადგურებისგან იცავს და რომლის დანგრევითაც მტერმა მიზანს მიაღწია.

წერილში პოეტი საქართველოს ისტორიული წარსულის ანალიზისას ეხება ერეკლეს ღვაწლსა და გეორგიევსკის ტრაქტატს, ასევე სოლომონ I-ის მოღვაწეობასაც.

იგი საუბრობს ქართველების გმირობის გამოგნებელ, მაგრამ რეალურ ფაქტებზე, აღწერს, თუ როგორ ავლებდა მუსრს ორივე მეფე ყოველი მხრიდან შემოსეულ მტერს და ამის მაგალითად ასახელებს ასპინძის, ხრესილის, ძაუხვისა და სხვა ბრძოლებს. მარტო ერეკლე მეორეს, – წერს აკაკი, – წვრილი ომების გარდა, დიდი და შესანიშნავი ომი 60-ზე მეტი აქვს გადახდილი; ხშირად ჩვენი მეფეები უამრავი მტრის წინააღმდეგ საარაკო გამარჯვებასაც აღწევდნენ.

ამ გმირობამ საქართველო რუსეთთან შეერთებას ვერ გადაარჩინა, რადგან ჯერ პეტრე პირველმა და შემდეგ ეკატერინე მეორემ გადაწყვიტეს აზიაში ფეხის მოკიდება, ეს კი შეუძლებელი იყო კავკასიის დაუპყრობლად, ხოლო კავკასიას ვერავინ ჩაიგდებდა ხელში საქართველოს დამორჩილების გარეშე. ასე გახდა ეს პატარა ქვეყანა რუსეთის სამიზნე. რუსეთმა დაიწყო ბრძოლა რეგიონში დაწინაურებული ქართლ-კახეთის სამეფოს დასასუსტებლად. სწორედ ამას მიაწერს აკაკი ტოტლებენის ღალატს „ასპინძის ბრძოლაში“, რუსეთ-ოსმალეთის ომში საქართველოს ჩაბმის მოთხოვნას და ა.შ. პოეტი ასკვნის, რომ „რუსეთს სურდა საქართველო დაუძლურებულიყო და იძულებული გამხდარიყო მისთვის მფარველობა ეთხოვა“.

აკაკი წერილში ვრცლად ეხება რუსეთთან ტრაქტატის გაფორმების მიზეზებს: ცარიზმის ვერაგულმა პოლიტიკამ, რომელსაც ზედ ემატებოდა საქართველოს მაშინდელი მდგომარეობა, გარეშე მტრების გაუთავებელი შემოსევები, შინაური განხეთქილება, აშლილობა, და-

ლათი, ერეკლეს მოხუცებულობა და ზედ დართული მისი სწეულება, თავისი შედეგი გამოიღო და გმირი მეფე აიძულა, ბრძოლებით განახევრებული და გადაღლილი მოსახლეობის გადასარჩენად რაიმე ელონა. ტრაქტატამდე, 1882 წელს, მან კიდევ ერთხელ სცადა ევროპასთან დაკავშირება, მაგრამ, მათი უყურადღებობით იმედგაცრუებულმა, რუსეთის მფარველობა ითხოვა. ტრაქტატში ჩამოთვლილი ტიტულები მეფისა ამტკიცებს, რომ „მან აღუდგინა ძველი, თითქმის დაკარგული დიდება საქართველოს“.

აკაკი „სიმართლეში“ დაჟინებით იმეორებს, რომ რასაც დღეს ვხედავთ, ეს არ ყოფილა ორ სახელმწიფოს შორის დადებული პირობა, ერეკლემ რუსეთს მხოლოდ საგარეო პოლიტიკის წარმოება მიანდო თავდაცვის მიზნით, რაც იმ პერიოდის მსოფლიოში მიღებულ წესად ითვლებოდა. აკაკის „სიმართლეში“ აქვს ერთი საინტერესო ფრაზა, რომელიც კომენტარსაც კი არ საჭიროებს: „საქართველოს მეფეებმა ვერ წარმოიდგინეს, რომ მეფური სიტყვა გატყდებოდა და პოლიტიკაც ხშირად სიმართლეს ღალატობს“. რუსეთმა არა მარტო სიტყვა, არამედ წერილობითი ხელშეკრულებაც კი დაარღვია, რომელშიც ბრალი ქართველ მეფეებს არანაირად არ მიუძღვით. ასე აღმოჩნდა საქართველო რუსეთის ტყვეობაში.

იმავე აზრს გამოთქვამს ილია ჭავჭავაძეც წერილში „ასის წლის წინათ“ (ჭავჭავაძე, 2007, გვ. 307): *„ყველა უბედურება ერთად დაატყდა თავს საქართველოს: სპარსეთი, ოსმალეთი, ლეკები, არეულობა მეფის სახლობაში, ქვეყანაში გაჩენილი შავი ჭირი“* და ა.შ. – წერს ილია და იქვე აღნიშნავს, რომ რუსის ჯარის შემოსვლას ხალხი იმედით შეეგება, თუმცა ეს იმედი მალე სასოწარკვეთილებამ ჩაანაცვლა.

ილიას და აკაკის მიერ გაკეთებული დასკვნებიდან კარგად ჩანს, რომ ისინი უბადლო წყაროთმცოდნეები, ფაქტებისა და ისტორიული სიტუაციების ობიექტური შემფასებლები არიან. სწორედ ამ ისტორიული კონტექსტის ფონზე შეაფასა ორივე შემოქმედმა ერეკლე მეფის ღვაწლი მისი გარდაცვალების 100 წლის იუბილეზე.

აკაკი წერეთელმა შექმნა საკუთარი პუბლიცისტური მემკვიდრეობის ერთი გამორჩეულად საინტერესო წერილი სათაურით „ოცდაორი თებერვალი“ („აკაკის კრებული“, 1898, №8). ამ, ერთი შეხედვით, უწყინარ ესეში ავტორმა „გეორგიევსკის ტრაქტატთან“ დაკავშირებით ერეკლეს პირით დასვა უმნიშვნელოვანესი პოლიტიკური კითხვა: *მემართლებიან?!*

სვეტიცხოვლის ტაძარში წირვისა და პანაშვიდის შემდეგ ხალხი დაიშალა. თუმცა, წერილის მიხედვით, იქ, სადაც ერეკლეს სურათი ესვენა და მისი თოფი იყო ჩამოკიდებული, ორი აჩრდილი გამოჩნდა. ერთი – გულხელდაკრეფილი, თავჩაქინდრული და თვალცრემლიანი 80 წლის მეფე ერეკლეს აჩრდილი იყო, ხოლო მეორე – სოლომონ ლეონიძისა... კითხვაზე, სოლომონ, რა ვნახეთ? რას იტყვიო? – „მშვიდობა და კაცთა-შორის სათნოება“, – პასუხობს სოლომონი ერეკლეს. დიახ, „მშვიდობა და სათნოება“, – იმავეს პასუხობს მეფეც, მაგრამ მათი დიალოგი ბრჭყალებშია ჩასმული, რითაც წერილის ავტორის განწყობილება უკვე იკვეთება.

„სიმართლეში“ აკაკი მრავალგზის აღნიშნავს, რომ საქართველოს რუსეთთან დაკავშირების მიზანი ის არ იყო, რასაც დღეს ვხედავთო. სწორედ ეს აზრია გატარებული „ოცდა ორ თებერვალში“. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში გარეგნულად მშვიდობა სუფევდა, ერეკლე მეფე ასი წლის შემდეგ სააქაოს ნახვით უკმაყოფილოა:

„როგორც ხალხის შვილს, მეც ყოველგვარი მისი ზნე-ჩვეულება ძვალ-რბილში მქონდა გამჯდარი და დღეს კი მე აქ ყველაფერი მეუცხოვა... მესხვაფერა! სად იყო ჩვეულებრივი შესანდობარი წვეულება? განა ოდესმე ქართველი ისე დაიმარხებოდა, რომ ხალხი მიწვეული არ ყოფილიყო და მიცვალებულის შესანდობარი არ დაეღიათ? ჩემთვის კი ჩემიანებს ასიოდე ჯამი ლობიო, რამდენიმე ხმიადი და საზედაშე დანანებიათ!..“

როგორ წარმოუდგენია პოეტს ღირსეული მეფის ხსოვნისადმი მიძღვნილი ზეიმი? ამას აკაკი ისევ ერეკლეს და სოლომონის დიალოგით გადმოგვცემს: ხალხი, გლეხობა, სადილის ჭამას რომ შეუდგებოდა, „*ჯერ პირჯვარს გადაიწერდენ, დაბებერავებული ხელით აიღებდენ ხმიადს, ემთხვეოდენ, გასტეხდენ მოწიწებით, მიიღებდენ როგორც ზიარებას, ავსებულ სასმოს თავს წაუქცევდენ ჩემი სულის შესანდობართ პურზევე და წმინდის გულით კურთხევას შემომითვლიდენ...*“ თითოეული ქართველი სახლში დაბრუნების შემდეგაც „*დაიწყებდენ ჩემზე საუბარს, მოიგონებდენ ჩემს ღვაწლს, გაიხსენებდენ ჩემგან თქმულს, ჩემზე ნათქვამს...*“

წერილის ავტორს სურდა, რომ ასეთი ყოფილიყო მეფის გახსენების დღე, მაგრამ მსგავსი არაფერი ყოფილა. ჯანსაღი ტრადიციის –

მოსაგონარის ნაცვლად რა ხდებოდა ზეიმის დღეს? პოეტი ერეკლე II-ს აკითხვინებს:

„სოლომონ..., ის რაღა იყო, რომ დედაკაცებს ყულაბები დაჰქონდათ?

– თქვენი სახელით საქველმოქმედო ფულებს აგროვებენ.

– რაო?! მის ნაცვლად, რომ ჩემი სულის მოსახსენებლათ სამოწყალო დაერიგებიათ, პირ-აქეთ, მათხოვრობდენ და იმასაც კიდევ ირაკლის სახელით?! ვაი, ჩემს გაგონებას!

– თქვენი დიდებული და წმინდა სახელი გულის გასაღებათ იხმარეს, – ეუბნება ლეონიძე.

„– კმარა!.. მეტს ნუღარას იტყვი!.. ქართველი და გულ-დახურული! განა შეიძლება მაგის წარმოდგენა?! თვითოეული ჩვენგანი, ცალი ხელით რომ მტერს იგერებდა, მეორეთი იმავე დროს სამოწყალოს არიგებდა!.. ჭირი და ლხინი იცოდა!.. და დღეს კი ქართველი ისე გარდაქმნილია, გადასხვაფერებულია, რომ კლიტე გასაღებზე მივარდა საქმე?! ვაი, ამ დღის მომსწრეს!.. სოლომონ! ამ ასის წლის წინეთ ჩემდა უნებურად ჩამდევს მიწაში და ახლა-კი ნებით მინდა ჩავიდე საფლავში... წავიდეთ მოვშორდეთ აქაურობას!.. – სთქვა და იბრუნა პირი“ (წერეთელი, 1961, გვ. 362).

გმირ მეფეს იმდენად არ მოეწონა საუკუნის შემდეგდროინდელი საქართველო, რომ „პირი იბრუნა“, ანუ განერიდა მას. ერეკლე II-ის „სიტყვები“ კარგად გამოხატავს იმ სულიერ ცვლილებას, დაკნინებას, რომელიც განიცადა ქართველმა ხალხმა ასწლიანი რუსიფიკატორული პოლიტიკის შედეგად. წერილში ორი ძირითადი აზრია გატარებული: პირველი, ქართველმა, სანამ ის თავის თავს ეკუთვნოდა, ყველაფრის წესი და რიგი იცოდა, ყველაფერს დარბაისლურად აკეთებდა, დღეს კი „გარდაქმნილია, გადასხვაფერებულია“, და მეორე, მეფის მიერ რუსეთისკენ გადადგმულ ნაბიჯს საზოგადოებისგან დღემდე არაერთგვაროვანი შეფასება მოჰყვა. ამის გამო, ერეკლე მეორის განწყობილება სხვადასხვა ინტონაციით გამეორებულ ერთ ლექსიკურ ერთეულში ჩაატია ავტორმა.

„მემართლებიან?! – კითხულობს საქართველოსთვის თავგადადებული მეფე და გულდაწყვეტილი თვითონვე პასუხობს:

„მემართლებიან!“

ეს სევდითა და გულდაწყვეტით სავსე წერილი, როგორც აღვნიშნეთ, „სიმართლის“ წინამორბედია თავისი იდეური შინაარსით. მასში ავტორმა საოცარი მხატვრული ოსტატობით დაამუშავა რამდენიმე თემა, ხოლო ამის შემდეგ დაწერილ სტატია „სიმართლეში“ დადებითად (შეიძლება ითქვას, ზეაღმატებულადაც) შეფასებული ღვაწლი მეფისა არის პასუხი „ოცდა ორ თებერვალში“ დასმულ კითხვა-პასუხზე: „მემართლებიან?! მე...მარ...თლე...ბიან!“

„რკინის კარი საქართველოსი“

მეფის ასი წლის იუბილეს მიეძღვნა ილიას ორი მოწინავე „ივერიაში“.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საქართველოს რუსეთთან შეერთების 100 წლის იუბილეს შემდეგ ილიამ ბრძანა, რომ „საქართველოს რუსეთის იმპერიასთან დაკავშირება იყო თვით ქართველი ერის სიკვდილი“. ამ ფრაზაში ილია საუბრობს არა შეერთებაზე, რაც სახელმწიფოებრიობის გაუქმებას გულისხმობს და თავისთავად უკვე კატასტროფაა, არამედ აქცენტს აკეთებს სიტყვაზე „დაკავშირება“.

ილიას პირველი მოწინავე „წირვა და პანაშვიდი ერეკლე მეფის სულის მოსახსენებლად“, რომელიც 1898 წლის 13 იანვარს დაიბეჭდა „ივერიაში“ (№8) აცნობებს მკითხველებს, რომ 11 იანვარს, ერეკლეს გარდაცვალების დღეს, სიონში გადახდილ იქნა წირვა და პანაშვიდი დიდი მეფის სულის მოსახსენებლად. ამ მოვლენის საყოველთაოობის აღსანიშნავად ილია იყენებს სიტყვა „მიაწყდა“ და არა – „მივიდას“: „დიდძალი ხალხი მიაწყდა ამ დღეს სიონის სობოროს“. ტაძარში ტევა არ იყო და პოლიცია ძლივს აკავებდა იქ შესვლის მსურველთ. ილია სიამაყით აღნიშნავს, რომ ამ „საუკუნოდ სახსენებელ დღეს მეფე ერეკლეს მიცვალებისას მისი ბრწყინვალეობა მთავარმართებელი, თავადი გოლიციჩი კი, დაესწრო, რომ აღარაფერი ვთქვათ გუბერნატორზე, მარშლებზე, უბრალო ხალხზე და ა.შ. მოწინავეს ავტორი რამდენჯერმე იმეორებს, რომ ქართველებისთვის ამ ღირსახსოვარ დღეს ყველა დაესწრო, რომ ლოცვა-კურთხევით მოიხსენიონ მეფე, რომელიც ნახევარ საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში ხმლით ხელში ჰპატრონობდა როგორც ქართველებს, ისე ყველა კაცს, ვინც კი „შემოკედლებულნი იყვნენ მისს საფარველ ქვეშ“.

ილიას მახვილ თვალს არ გამოჰპარვია მეფის პანაშვიდის ელემენტარული წვრილმანებიც კი. მოწინავის მეორე ნაწილში იგი განაწყენებული წერს:

„რით გადაუხადა ესეთი ღვაწლი ტფილისმა მართლა და მისთვის ღვაწლით მოსილ მეფეს იმ დღეს, როცა ქართველობამ მისდა საოხად და სახსენებლად წირვა-ლოცვა გადაიხადა? მით, რომ ტფილისის საბჭომ და გამგეობამ არც კი იკადრა, წირვასა და პანაშვიდზე დასწრებოდა... რის მომასწავებელია ასეთი უმართებულო, უგულო, უკადრისი, უზრდელო საქციელი მთელის იმ წყობისა, რომელთაც დღეს ხელთ უჭირავს პატრონობა ჩვენის ქალაქისა? (ილია აქ თბილისის მმართველობაში მოკალათებულ სომხებს გულისხმობს – ე.წ.). ნუთუ ეს დღე იმისთანა დღე იყო, რომ ასე ყურები გამოიჭედეს ზამბითა და სამარცხვინოდ თვალი დახუჭეს, მითამ და აქ არაფერიაო?..“ (ჭავჭავაძე, 2007, გვ. 17).

ილიას ეს წერილი არა მარტო ერეკლეს ღვაწლის შეფასებაა, არამედ კიდევ ერთი დასტურია იმისა, თუ როგორ აკონტროლებს დიდი მამულიშვილი ქვეყნის მაჯისცემას, როგორ არ ეპარება მის მზერას არაფერი, რაც ქვეყნის ღირსებას ლახავს.

სიონში მეფის გარდაცვალებისადმი მიძღვნილ წირვა-პანაშვიდის შემდეგ, დაკრძალვის დღის, 22 თებერვლის აღნიშვნა უკვე მცხეთაში გაიმართა. ამ მოვლენას მიუძღვნა ილიამ მეორე მოწინავე „ასი წლის თავი ერეკლე მეფის გარდაცვალებიდან“, რომელიც იმავე დღეს დაიბეჭდა „ივერიაში“ (1898, №39, 22 თებერვალი): *„ქართველობა ერთხელ კიდევ ეტყვის საუკუნო ხსენებას სახელოვანს გვირგვინოსანსა. ხსენება ღვაწლითმოსილ მამულიშვილისა, მეფეა თუ უბრალო სიკვდილის შვილი, სესხი და ვალია შთამომავლობისა. საფლავი ქვეყნის მოღვაწე ვაჟკაცის წმინდა სალოცავია მამულისთვის, თუ ერი ერობს და „სამარისკენ ფეხი არ გაუშვერია““* (ჭავჭავაძე, 2007ბ, გვ. 72).

მოწინავეში ილია კიდევ ერთხელ აფასებს ერეკლე მეფის ღვაწლს, რომლისთვისაც საკუთარი მოსაზრებების გარდა, იყენებს გრიგოლ ორბელიანის ფრაზას: „დიდება საქართველოსი მასთან მარხია სამარეს“, ასევე ციტატებს ხალხური ლექსებიდან, მათ შორის, „ვერ გაიგითა ქართველნო, შეგეხსნათ რკინის კარია...“ და ა.შ. და ასკვნის, რომ

„მეფე ერეკლე რკინის კარი იყო საქართველოსი. აი, მისი ისტორიული ხატი ეს არის და თუ არ დიდბუნებოვან კაცს, სხვა ვის შეუძლიან რკინის კარობა გაუწიოს ქვეყანას?.. ეს რკინის კარობა პატარა კახისა ოთხ კედელ შუა მოგონილი და ხელად გამომცხვარი ეპითეტი კი არ არის, ეს სიტყვა ერის გულით შობილი და ერის ელდაცემული გულიდამცეა ამოფეთქებული, ვითა თოფის წამალი, როცა ცეცხლი ეცემა. აქ ლაპარაკობს თვით ერი“ (ჭავჭავაძე, 2007, გვ. 73).

ილიას წერილის მთავარი დედააზრი მაინც ისაა, რომ მოღვაწის მოსახსენიებელი წირვა-პანაშვიდი ერის ქრისტიანული ვალია, რომელიც საკმარისი არ არის. მისი აზრით, საზოგადოებამ განსვენებული მეფის სახელზე უნდა გააკეთოს ისეთი საქმე, რომელიც საუკუნოდ უკვდავყოფს მის ხსენებას. ასეთ ნაბიჯად მოწინავეს ავტორს მიაჩნია თ. ივ. სულ. ჭავჭავაძის მიერ თავადაზნაურობისადმი შეთავაზებული წამოწყება, რომ არწრუნისეული ქარვასლის შემოსავლის ნაწილს ეწოდოს სახელი მეფის ერეკლესი და ამ ფულის სარგებლით შემწეობა გაეწიოთ ღარიბ მოსწავლეებს უმაღლეს სასწავლებელში. ილია ნატრობს, რომ თავადაზნაურობამ შეძლოს ამ საქმის ბოლომდე მიყვანა, რადგან ეს ნეტარება იქნება სახელოვანი მეფისთვის და ეს სახსენებელი დაემსგავსება იმ ანდერძს, რომელიც „ისაქმებს ჟამთა გაუთავებლად ერეკლე მეფის სახელითა“ და რომელი საქმის გამოც მადლიერი შთამომავლობა იტყვის: „მოკვდა და თვისის ანდერძით აწ ისევ ჰსაქმობს მკვდარიო“.

როგორც დავინახეთ, ილიას წერილი სავსეა მეფის ღვაწლის დაფასებითა და მისი სახელის უკვდავსაყოფი პრაქტიკული ნაბიჯების გადადგმის მოთხოვნით.

ილიას ამ სტატიასა და აკაკის „ოცდა ორ თებერვალს“ ერთი და იგივე იდეა აერთიანებს.

ილია ჭავჭავაძეს არ აკმაყოფილებს მარტო პანაშვიდი, აკაკი წერეთელიც ზუსტად ამ აზრს იზიარებს. სტატიაში ერეკლეს მიერ წარმოთქმული ფრაზა, რომ, ნეტავ, თითოეული ქართველი სახლში დაბრუნების შემდეგაც *„დაიწყებდენ ჩემზე საუბარს, მოიგონებდენ ჩემს ღვაწლს, გაიხსენებდენ ჩემგან თქმულს, ჩემზე ნათქვამს“*... – უფრო მეტის გაკეთების სურვილით არის გაჟღენთილი, უფრო სამარადისო სახსენებელს მოითხოვს, ვიდრე ერთჯერადი წირვა-პანაშვიდი. ამი-

ტომ, თითქოს შინაარსობრივი განსხვავებისა, იდეური თვალსაზრისით ისინი ერთმანეთს ავსებენ.

ილიასა და აკაკის წერილებმა აჩვენა, რომ მომავალმა თაობამ სწორად გაზომა, სწორად შეაფასა მეფის მიერ გადადგმული ნაბიჯი რუსეთისკენ. „ტრაქტატი“ არ იყო საუკეთესო გამოსავალი, მაგრამ ევროპისგან მიტოვებულ საქართველოს სხვა არჩევანი არ ჰქონდა.

ეს შეფასებები იყო მყარი, დროის დისტანციით მიღებული და მოკლებული ყოველგვარ კითხვის ნიშანს. ერეკლეს რეპუტაციისთვის ძალიან დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ამ ორი ბუმბერაზი მოღვაწის აზრს არა მარტო საიმედოოდ, არამედ სამომავლოდაც. „ოცდა ორ თებერვალში“ ერეკლე მეფის მიერ ფიგურალურად დასმულ კითხვას „ემართლებიან?!“ ამ წერილებმა გასცა პასუხი: არა! ერის მოაზროვნე ნაწილი გმირ მეფეს არ ემართლებოდა!

გამოყენებული ლიტერატურა:

- „აკაკის კრებული“ (1898). №8. თბილისი.
გიორგი ლეონიძის სახ. ლიტერატურის სახელმწიფო მუზეუმი, №8591-1-ბ.
„ივერია“, №8, 1898.
„ივერია“ №39, 1898.
„უცნობი აკაკი“ (2001) (შემდგ. ნანა ფრუიძე). თბილისი.
წერეთელი, აკ. (1961). თხზულებათა სრული კრებული თხუთმეტ ტომად. ტ. XIII. თბილისი.
ჭავჭავაძე, ი. (2007). თხზულებათა სრული კრებული ოც ტომად. ტ. 14. თბილისი.

References:

- „Ak'ak'is k'rebuli“ (1898). 8. [“Akak's Collection”]. Tbilisi.
Ch'avch'avadze, I. (2007). Tkhzulebata sruli k'rebuli ots t'omad. T'. 14. [Complete Collection of Works in Twenty Volumes. Vol. 14]. Tbilisi.
Giorgi Leonidzis sakh. lit'erat'uris sakhelmts'ipo muzeumi, №8591-1-kh. [Giorgi Leonidze State Museum of Literature, №8591-1-kh.].
„Iveria“, 8, [“Iveria”, 8]. 1898.
„Iveria“, 39. [“Iveria”, 39]. 1898.
Ts'ereteli, Ak'. (1961). Tkhzulebata sruli k'rebuli tkhutmet' t'omad. T'. XIII. [Complete Collection of Works in Fifteen Volumes. Vol. XIII]. Tbilisi.
„Utsnobi Ak'ak'i“, 2001 (shemdg. nana pruidze). [“Unknown Akaki”]. Tbilisi.